

Simona Jovanoska

Dan jednoga crva

S makedonskog preveo

Ivica Baković

Simona Jovanoska: *Dan jednoga crva*

Biblioteka Stilit

Urednik Marko Gregur

Naslov izvornika *Denot na crvot*

© Simona Jovanoska, 2021.

© za hrvatsko izdanje Neolit, 2025.

© za prijevod Ivica Baković i Neolit, 2025.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez pisanog dopuštenja nakladnika.

Otisnuto u travnju 2025.

ISBN: 978-953-8563-03-4

This translation is published with financial support from the
Ministry of culture and tourism of Republic of North Macedonia

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske

Knjiga je objavljena
uz potporu Grada Zagreba

1.

Sve se dogodilo vrlo brzo. Započelo je jedne neobično mračne noći, ušuškane i prebačene poput plašta preko usnuloga grada. Noć pod čijom su haljinom spavale skitnice, beskućnici i vječno nezadovoljni filozofi koji povazdan o nečem negoduju, a najčešće o sustavu koji su sami izmislili. Na površini ustajalih lokvi, u kristalno jasnoj refleksiji odražavalo se breme svitanja rođena iz noći poput ove. Razbacane po asfaltu, pune guste svilenkaste teksture u kojoj se rastvaraju, zrake su se spremale za prvu matineju.

Poput srca svježih zaljubljenih, jedan je krater u trotoaru bio ispunjen kišnim ostacima što ih je noć izbacila u ljubavnoj bujici s gromoglasnom završnicom. Kora drveća još je bila vlažna, a nad ulicom lebdjela je žućkastoljubičasta para benzina. Bila je to asfaltna jesen, jesenji dan izvan svih godišnjih doba, kakav mogu stvoriti samo gradovi svojom posebnom čarolijom.

Oblaci su se te noći s velikim olakšanjem oslobodili teških kišnih knedli. Poput tonućih nebeskih brodova,

izbacili su ih na zemlju u pokušaju da se spase. Tako su najavljivali kraj rujna i prijetili tmurnim raspoloženjem duboke jeseni.

Nitko nije govorio glasno o dobu poput ovog. O dobu koje najčešće počinje u mislima ljudi žednih zla, a završava poput smeća pometenog pod tepih od finog prediva.

Jutro je došlo tiho, donoseći zoru mirnu poput savjesti. Sramežljivo je oslikavano u lokvama koje su s vremena na vrijeme treperile u ritmu velikog buđenja, savršeno srasle s pričama o gradskim ljudima nesvjesnim čudesa. S čudesima valja biti oprezan.

U jednom se trenutku iz zemlje pažljivo oslobodila velika glista, mekani kišni crv.

Tog jutra crv je, s poznatim entuzijazmom svojstvenim njegovoj prirodi, uspio izaći ne bi li protegnuo svoje meko tijelo po blatnom raju i nahranio ga delikatesama blata. Prost i odbojan, kakav je bio, savijajući se probijao je put kroz travu otežalu od vlage. Junački je na leđima iznio zemlju, pažljivo otpuzao do desnog ruba pločnika te se ispružio u prvoj gnjusnoj lokvi koliko je dug i širok.

Crv nije bio previše ambiciozan i tako je dugi niz godina opravdavao svoju letargiju. No, imao je pedigree na koji je bio osobito ponosan te je često o njemu pričao mlađim generacijama. Naime, prije nekoliko godina neki je njegov daleki rođak, koji je kopao u ruskoj oblasti Tversk, slučajno i bez ikakve loše namjere završio u salati na guvernerovu tanjuru na svečanom ručku u poznatom restoranu u Kremlju.

Nakon tog događaja, guverner se na svojem blogu i na društvenim mrežama požalio da je našao crva u salati na ručku u Kremlju te je s gađenjem objavio nekoliko fotografija te gliste kako puze po tanjuru pokraj ostataka hrane. Propust je bio tumačen političkim motivima i popraćen dubokim isprikama osoblja, iskreno zgroženog nad beskralježnjakom koji se ovim događajem proslavio nadaleko a koji je, inače, bio pogubljen istog trena. No, njegov je daleki kolutićavi rođak dobro poznao složeni svijet crva pod zemljom i onaj još opasniji nad zemljom, te ga je to činilo nerazumno ponosnim na svoju vrstu. Svijet je to rizika, izazova i malih zadovoljstava koja, poput velike eksplozije, rađaju svjetove poput ovog, i zato se trudio, koliko je mogao, sve to izbjegavati, ali opet, iz čiste taštine, iznova prepričavati.

Ljudi, ako je to uopće moguće tako reći, imaju neobične osjećaje prema crvima – s jedne strane, prva je asocijacija na njih jednostavnost. Jednostavni organizmi bez vidljive ljepote ili uzvišenog cilja, na samom dnu hranidbenog lanca, posve izostavljeni iz pjesničkih stihova i proznih pasusa. S druge strane, taj je lanac krug, a tamo je crv utjelovljenje osnovnih ljudskih strahova. Njegova jednostavnost učinila ga je lako prilagodljivim, vječnim neželjenim podstanarom u tom neudobnom, tijesnom suživotu. Crvu su, kao simbolu duboke zemlje i tame, pripisivane zastrašujuće osobine u odsustvu vjerovanja u zagrobni život i apsolutni kraj. Tamo, odvratan i gladan, čeka – njegovo veličanstvo, crv, gladan tijela u raspada-

nju, svog konačnog deserta. Postoji takozvani nepopularni kult lika i djela crva lišenih junačkih podviga vrijednih pamćenja. U isto vrijeme, možda nepravedno, dodjeljivane su im sporedne uloge vječnih negativaca u velikoj slici životinjskog svijeta.

Čim padne kiša, oni izlaze iz svoje golgote čekanja, u koketnom zanosu pokazuju golotinju mekih tjelesa i razlog svog postojanja.

Velik i mekan, kišni crv veselo se izvijao u zemlji koja mu je budila samo najljepše uspomene. U njemu bi uvijek iznova zaživjela pomalo zaboravljena sreća dalekih iskustava čiste radosti. Glavom su mu prolazile riječi njegova oca: „Biti nevidljiv nije porok, nego način života“, pa bi i sam katkad zaboravljao kakav je, koliki i odakle dolazi. U tim trenucima, zaboravljajući na sve, ništa mu nije bilo važnije od neizvjesnog okusa sreće što svoj život ponekad duguje svakomu. U mucu iskopani tuneli, duboke i plitke podzemne ture, gnjilež trava, miris vlage, nepravilne grudice zemlje i toplina što ga miluje duž čitavog tijela dok prolazi kroz zemlju – sve bi to dobivalo konačni smisao. Biti crv nije glamurno, ali takav je život oslobođen velikih pritisaka. Nema stege, ni nerealnih očekivanja, i upravo su zato crvi naučili sreću tražiti te pronalaziti u blatu.

A tamo dalje još jedna lokva, komadićak ornamenta oblikovana u asfaltu, malena anomalija pločnika ispunjena kišnicom nalik bazenu u hotelu s pet zvjezdica. Jedinstvena ponuda prirode koju ne možeš odbiti jer si je

čekao da te na trenutak udalji od dugog mraka crvljivog života.

Crvi su samotni poput vukova u stepi, kod njih nema prostora za emotivne ispade. Oplemenjeni ljubavlju prema sebi, prepuštaju joj se da ih vodi prema svjetlu na kraju puta kroz neizvjesnost tijesnih tunela. Bez srama i izgovora uživaju u svom vlastitom neuglednom društvu, sasvim predvidljivom i izvjesnom među iznenađenjima koja čuče u mraku. Nikad u potpunosti nisu uspjeli Hesseu oprostiti knjigu *Stepski vuk*, bili su uvjereni da se ona odnosi na njih i da je trebala nositi drugačiji naslov, bliži suštini, surov i nedopadljiv, koji ne bi vodio računa o krotkom srcu čitatelja. Jednom su pokušali poslati peticiju za adaptiranu verziju namijenjenu podzemlju, ali kako po prirodi nisu bili ambiciozni, peticija nije uspjela prikupiti dovoljno potpisa te je inicijativa neslavno propala.

Obuzet iskonskom ljepotom blatne vode, nježnim pritiskom po tijelu, pilingom meke teksture blata, ali i zbog toga što nije imao oči, crv uopće nije primijetio vranu raširenih krila, ona je sletjela do njega i odlučno ga prikliještila kandžama u samom vrhuncu njegova uživanja. Zatim, još odlučnije, odletjela prema nebu noseći ga u nepoznatom pravcu.

2.

Vrana i njezin partner očekivali su prinovu. Tim je povodom par u vrlo kratkom roku morao pronaći dom za udobno i sigurno polaganje jaja. Rasprave su bile duge i iscrpljujuće u uvjetima kad se moralo djelovati brzo. Bili su ispunjeni lokalnim, folklornim i praktičnim dilemama s kojima se svakodnevno suočavaju sve vrane pod svodom nebeskim, a nisu bile rijetke ni prepirke iz čistog hira. O njima su među ljudima kružile mnoge priče, neke točne i ohrabrujuće, a neke lažne i zastrašujuće za vrstu koja je morala s njima živjeti svakodnevno.

Vjerovalo se da vrane mogu predvidjeti nevrijeme, piti vino iz naprska, navijestiti hoće li zima biti duga i hladna ili kratka i blaga, predvidjeti rođenje ili smrt u kući, pronaći i uništiti legla štetočina u usjevima... Naučile su na gradski život, gostiti se smećem modernog čovjeka, srati po automobilima, okupljati se na granama u složenim društvima tisuća i tisuća identičnih vrana, ostajući zauvijek u monogamnim vezama.

U narodnim su pričama ponekad predstavljane kao mudre, a ponekad kao nadmudrene, izmanipulirane i lake žrtve vlastitog ega. Slaba im je točka melodija, one jednostavno nisu rođene za pjesmu. Glas im je grub i iritantan, a to ih čini dodatno nedopadljivima i bude ih pomalo teško tolerirati. Uvijek odjevene u nijanse crne, nalikuju vječnim suradnicama zla, malim pakosnim sudi-onicama u urotama sa zlobnim namjerama.

Ljudi su oduvijek bili nezgodni. Nisu pokazivali sklonost vranama, kao primjerice domaćim papagajima, kanarincima, golubovima ili pak ptičjem proletarijatu – vrapcima. Vodili bi prešutni suživot koji je temeljen na bezizlaznoj suglasnosti, ugodnoj distanci i mučnom ignoriranju. Nije bilo sigurno prići ljudima suviše blizu, ali ni držati se predaleko nije bila opcija te je zato par vrana odlučio nabrzinu napraviti gnijezdo pod krovom jedne kuće, jedine u kvartu, okružene zgradama.

Vrane nisu bile spremne. Izazovi prvih iskustava najčešće su ispunjeni ironijom. Ekskluzivni, nerijetko najvažniji u životu, izazovi nastupaju bez prethodne probe. Zbivaju se u hipu, u tren oka. Djeluju poput preokreta u koji se ulijeće improvizirajući. Naglo se izdižu poput oštrog planinskog vrha sakrivenog u magli, odbačenog od zemlje poput tvrdog, ukočenog izmeta. Planinari znaju da se planine osvajaju trudom, znatiželjom i strogom disciplinom. Osvajaju se stijena po stijena, dan po dan. Najstrmiji, ujedno i najviši vrhovi probijaju se kroz veličanstvene oblake koji predstavljaju opasnost i iščekiva-

nje prvih iskustava, izazove drugačije od svih već poznatih. „Kako je ovaj izazov drugačiji od drugih?“ pitaju se mladi roditelji ne znajući da se vrhovi jedan od drugog razlikuju upravo po širokom pogledu prema novim horizontima.

Nakon nekog su vremena na svijet došli maleni, pet golih vranica izleglih iz jaja s tankom ljuskom plavičaste boje, pet otvorenih kljunića bez dna. Daj, daj i daj, ptići su tražili mnogo, puno truda, stalnu pažnju, svu brigu novih roditelja. Bepomoćnost malenih bila im je poput apsolutnog autoriteta kojem su se pokoravale odrasle vrane stavljajući na raspolaganje vlastite živote. Dodatna je frustracija bila banalna istina da njihovi životi i nisu uvijek dovoljni. Iznova su proučavale nebo, nagle krivine, nepredvidljive opasnosti, snagu zračnih struja, potencijalna nalazišta hrane... jer sad su njihova usta pretvorena u pet usta, trbuh u pet trbuha, a nesumnjivo se i količina govana povećala.

Biti roditelj, osim javno pred očima drugih vrana, bio je intiman, emotivan *roller coaster*, drugačiji za oba roditelja. Zastrašujuće je što na tom putovanju uz sebe imaš sigurno vezanog partnera koji je bio suglasan da se u ovu avanturu uputite zajedno, a zapravo ni njemu dokraja nije jasno što se događa i što bi točno trebao učiniti. Vrlo često ima dana kad prisutnost partnera postaje isključivo fizička, dok unutarnja luda željeznica radi samo i jedino za tebe. Bez vikenda i praznika, bez odmora i pauza. Intenzivni ritam lude vožnje podiže zid ljubavi i frustra-

cija oko srca i u njemu te zarobljava kao najusamljeniju vranu na svijetu. I ne primijetiš kad uletiš u vrtlog i kad te isti taj vrtlog ispljune nazad u rutinu, tek malo dalje, u laskava, a najčešće prazna obećanja novog dana.

Osim toga, vranin je partner postajao sve rastreseniji, od umora pogled mu je jedva dopirao do zemlje. Ponekad se događalo da gnijezdo napusti rano ujutro i da se vrati praznih kandži kasno u noć, iznova umoran za uvijek jednake svađe, prijekore i uvrede. „Vrane ti pojele mozak, govedo jedno!“ ali on je već navikao, već je prestao slušati. Ignorirao je, slagao se, odobravao i tolerirao bez glasa, gubeći sebe sama bez trunke interesa. S vremena na vrijeme prisjećao se svog lika kad bi slučajno prelijetao nad uličnim lokvama impresivnih oblika. U njihovu odrazu uvijek bi izgledao ljepši nego što jest, iskrivljen iza neravne zrcalne površine pod kojom se skrivalo smeće slično onom u njegovoj duši.

I ovog jutra prelijetao je znatiželjno zirkajući u odsjaj mirne površine poput Narcisa iz susjedstva i sasvim ravnodušno ga je dočekao odgovor koji je ocrtavan s druge strane odraza: crv.

Crv? Zar je moguće da sam mutirao, a da to nisam primijetio, da sam se promijenio do neprepoznatljivosti? Dogodilo se to Gregoru Samsi, zašto se ne bi dogodilo i meni? Zar sam se pretvorio u plijen vlastitog odricanja, žrtvu podmukle apatije, koja želi da povjeruješ da je tu kako bi te spasila, a zapravo se s tobom drsko poigrava? Kao da mi se pod perje infiltrirala, tamo radila u njiho-

voj beživotnosti, u praznim pokretima svih ovih praznih dana. Kao da se parazitski hranila mojom voljom za život pa isisala svu nadu, jedinu legitimnu hranu žića.

Ali ne, čekaj, ovo nisam ja, ovo je veliki, pravi crv u lokvi. Hrana!

Ah, usklikne vrana, odmah je znala što joj je činiti. Instinktivna reakcija istovremeno je bila i njezina očinska obveza upisana u gene od davnih predaka. Roditeljski poriv drevno je nasljeđe, nepobjediva karika u lancu, os oko koje se sve vrti te se vraća u ravnotežu. Crva je iznenadio brzi polet u zrak, savijao se, opirao svom svojom težinom. Vrištao i plačljivo sipao molbe koje nisu dopirale do vrane raspršujući se po nebu poput dalekih šarenih vatrometa.

U tom je svom zanosu bio suviše euforičan te pred sobom nije primijetio prozor koji se naglo otvorio i zapriječio mu let. Velikom brzinom čitavom svojom težinom udario je u staklo i od silnog udara ispustio crva u travu. Ošamućenom, ali bez ozbiljnijih ozljeda, trebalo mu je neko vrijeme da dođe k sebi i shvati što se dogodilo. „Nije bilo pisano“, reče za sebe, ali o tome može razmišljati u gnijezdu okružen praznim trbuščićima, glasnim grlima golih nasljednika i, naravno, zajedljivim i neizbježnim prijekorima svoje žene.

Bilješka o autorici

Simona Jovanoska rođena je 1985. godine u Gostivaru, Sjeverna Makedonija. U rodnom gradu završila je srednju ekonomsku školu, a potom i Ekonomski fakultet u Skoplju, smjer marketing. Godine 2015. objavila je debitantsku knjigu kratkih priča *Našao sam ih u dubini* u izdanju Ili-Ili. 2019. godine osvojila je drugo mjesto na natječaju dnevnih novina *Nova Makedonija* za kratku priču Posljednji kat. Za romaneskni prvijenac *Dan crva* (2021.) osvojila je nagradu *Roman godine*.

Bilješka o prevoditelju

Ivica Baković (1982.) završio je studij kroatistike i slavistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu gdje je i doktorirao 2013. Zaposlen je kao docent na Odsjeku za južnoslavenske jezike i književnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu gdje predaje kolegije iz makedonske i južnoslavenskih književnosti te prevođenje s makedonskog na hrvatski jezik. Autor je knjige *Drama oko povijesti. Povijest i pamćenje u hrvatskoj i makedonskoj drami druge polovice 20. stoljeća* (2018). U nekoliko je navrata boravio na stipendijama i stručnom usavršavanju u Sjevernoj Makedoniji te u Francuskoj, Njemačkoj i Češkoj. Član je Društva hrvatskih književnih prevodilaca. S makedonskog je na hrvatski među ostalim preveo djela *Moj muž* Rumene Bužarovske, *Delfin* Aleksandra Prokopjeva, *Strah od barbara* Petra Andonovskog te *Skriptive želje* Vladimira Jankovskog.

nakladnik

Neolit

Katarine Zrinski 19

48 000 Koprivnica

www.neolit.hr

info@neolit.hr

za nakladnika

Marko Gregur

lektura i korektura

Franjo Nagulov

ilustracija na naslovnici

Freepik

dizajn i prijelom

Jasna Goreta

tisak

Denona

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu

Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001264851.